MİMAR SİNAN'IN HATIRALARI

[TEZKİRETÜ'L-BÜNYÂN]

SUPHİ SAATÇİ

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

/ otukennesriyat

YAYIN NU: 2339
KÜLTÜR SERİSİ: 1221

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-958-9 978-625-408-959-6 (Tk)

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: Nâzım Terzioğlu

Hattat: Avni Nakkaş

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Damla Acar

Baskı: Levent Ofset Basım ve Ambalaj Sanayi AŞ
Fatih Cad. Karadal Sok. Nu:13
Merter-İstanbul Güngören/İstanbul
Sertifika Nu: 45163

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İstanbul- 2026

SUPHİ SAATÇİ; Kerkük'te doğdu (1946). İlk ve ortaöğrenimini Kerkük'te tamamladı. İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nin (bugünki Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi) Yüksek Mimarlık Bölümü'nü bitirdi (1974). Bir süre tarihi çevre ve restorasyon alanında serbest çalıştı. "Kerkük Kenti ve Ev Mimarisi" konulu teziyle doktor (1993), daha sonra doçent oldu (1994) ve daha sonra profesörlüğe yükseldi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde rektör yardımcılığı yaptı ve emekli oldu (1 Temmuz 2013). Halen Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi'nde öğretim üyesi olan Saatçi, evli ve bir çocuk babasıdır. Mimar Sinan ve Osmanlı mimarisi, şehir ve medeniyet üzerine yoğunlaşan Saatçi, meslekî konulardan başka, Irak Türkmenlerinin kültür tarihi ve folkloru üzerine çalışmalar yaptı. Bu alanda inceleme, bildiri, araştırma ve makaleler yazdı. Kitap hâlinde yayımlanmış eserleri şunlardır: *Kerkük Çocuk Folkloru* (İstanbul, 1984); *Mimar Sinan* (İstanbul, 1987); *Mimar Sinan ve Tezkiretü'l-Bünyân* (Türkçe ve İngilizce, İstanbul, 1989*); Irak Muasır Türk Şairleri Antolojisi*, (Ankara, 1991); *Kerkük'ten Derlenen Olay Türküleri* (İstanbul, 1993; 2 Baskı 2019); *Tarihî Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı* (İstanbul, 1996), *Kerküklü Mehmet Rasih Öztürkmen* (İstanbul, 2001), *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi* (Ankara, 1997), *Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri* (İstanbul, 2003), *Kerkük Evleri* (İstanbul, 2003), *Altunköprü* (İstanbul, 2004), *Hasretin Adı Kerkük* (İstanbul, 2004, 4 Baskı 2022); *Bir Osmanlı Mucizesi Mimar Sinan* (İstanbul, 2005; 5 Baskı 2016), *Kerkük'ün Sönmez Ateşi İzzettin Kerkük Armağanı* (İstanbul, 2006), *The Urban Fabric and Traditional Houses of Kirkuk* (İstanbul, 2007), *Kent Dokusu ve Geleneksel Evleriyle Kerkük* (İstanbul, 2007), *Irak Türkmen Boyları Oymakları ve Yerleşme Bölgeleri* (İstanbul, 2009; 2 Baskı, 2014), *Osmaneli ve Geleneksel Evleri* (İstanbul, 2009) (Ortak Yayın), كركوك وهويتها العمرانية (*Kerkük ve Hüviyetüha'l-Umraniyye*) (İstanbul, 2009; 2 Baskı 2010), القبائل والعشائرالتركمانية في العراق ومناطق سكناهم (*Al-Kabail ve'l-Aşairü'l-Türkmaniye fi'l-Irak ve Manatık Süknahüm*) (İstanbul, 2010*), Kerkük'ün Sesi Abdülvahit Küzecioğlu* (İstanbul, 2012; 2 Baskı, 2013), *Evliya Çelebi Kerkük'te* (İstanbul, 2013), *Sinan The Architect (İstanbul*, 2014), المعاري سنان (*El-Mimariy Sinan*) (İstanbul, 2014), *Başımın Tacı Kerkük* (İstanbul, 2014), الكيان التركماني في العراق (*El-Kiyan el-Turkmani fi'l-Irak*) (İstanbul, 2014), *İmparatorluğun Mimari Dehası Sinan Atlası/The Atlas of Sinan Architectural Genius of an Empire* (İstanbul, 2015), *Kırklareli ve Geleneksel Evleri* (İstanbul, 2016) (Ortak Yayın), *Darağacında Sallanan Bayraklar* (İstanbul, 2016), *Sinan'ın Ayak İzlerinde Bir Payitahttan Diğerine Yolculuk* (İstanbul, 2017), *Marmara'nın Mimarı Sinan/Sinan The*

Architect of Marmara (İstanbul, 2020), *Yurt Özlemi, Abdülhekim Mustafa Rejioğlu, Hayatı ve Eserleri* (İstanbul 2021). *Mimar Sinan Gezi Rotaları* (İstanbul, 2022), *İstanbul ve Mimar Sinan* (İstanbul, 2023), *Demir İnşaat* (İstanbul, 2023) (Ortak Yayın).

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ / 9

GİRİŞ / 13

***Tezkiretü'l-Bünyân*'ın Yazma Nüshaları / 14**

***Tezkiretü'l-Bünyân* ile *Tezkiretü'l Ebniye*'nin Birleştirilmiş Nüshaları / 17**

***Tezkiretü'l-Bünyân*'ın İlk Yayını / 25**

***Tezkiretü'l-Bünyân* Üzerine Bazı Düşünceler / 27**

***Tezkiretü'l-Bünyân*'ın Yeniden Tıpkıbasımı / 29**

Yazmanın Müellifi Sâ'î Mustafa Çelebi / 30

MİMAR SİNAN'IN HATIRALARI (Sadeleştirilmiş *Tezkiretü'l-Bünyân*) / 35

(Özgün Biçimiyle *Tezkiretü'l-Bünyân*) / 109

KAYNAKLAR / 155

***Tezkiretü'l-Bünyân* (Tıpkıbasım Nüsha) / 159**

ÖN SÖZ

Türk mimarlık tarihinin en büyük timsali olan Mimar Sinan hakkında yazılmış iki yazma eser bulunmaktadır. Bu iki yazma eserin biri *Tezkiretü'l-Bünyân*, diğeri ise *Tezkiretü'l-Ebniye* adı ile bilinmektedir. Elinizdeki kitap birinci yazma olan *Tezkiretü'l-Bünyân*'ı tanıtmakta ve içeriğini günümüzün Türkçesine aktarmaktadır.

Kendi dilinden anlatılan bu yazmada Sinan, altı eserinin yapılış hikâyesini dile getirmiştir. Çocukluk yaşlarında Ağırnas'tan İstanbul'a getirilişini, Yeniçeri Ocağına alınışını ve ordu ile katıldığı seferlerde yaşadıklarını anlatan Sinan, devlet ileri gelenleri ile kendisi arasında geçen diyaloglara da yer vermiştir. Seferlerde gösterdiği başarılardan dolayı rütbesinin yükseltildiğini, nihayet mimar başı olduktan sonra da büyük külliyeler, camiler yaptıran padişah, hanedan üyeleri ve devlet ileri gelenleri ile arasında geçen diyalogları ile hayatının önemli bölümlerini hatıra niteliğinde anlatmıştır. Bu açıdan *Tezkiretü'l-Bünyân* adlı bu yazma okuyuculara ***Mimar Sinan'ın Hatıraları*** başlığı altında sunulmuştur.

Sinan'ı daha yakından tanımağa fırsat veren bu hatıralarda, özellikle cihan padişahı Kanunî Sultan Süleyman ile geçen tartışmalar, olağanüstü heyecan vericidir. Başka hiçbir tarihî kaynakta yer almayan diyaloglar, Sinan'ın sahip olduğu meslek ahlakı hakkında açık bir fikir vermektedir. Padişah, hanedan üyeleri ve diğer baniler tarafından Sinan'a sipariş edilen eserlerin yapılışları sırasında geçen konuşmalar, mimarlık mesleğini sürdürenler için de anlamlı mesajlar içermektedir.

Bu yazma sayesinde insan olarak Sinan'ı yakından tanımak ve onun dünya görüşüne tanık olmak büyük önem taşımaktadır. Bize göre bütün zamanların en büyük mimarı olan Sinan'ın yaşadığı sıkıntılara rağmen, meslek hayatında dik ve mütevazı duruşu karşısında hayranlık duymamak mümkün değildir.

Suphi Saatçi
İstanbul, Ağustos 2025

MİMAR SİNAN'IN HATIRALARI

TEZKİRETÜ'L-BÜNYÂN

GİRİŞ

Türk mimarlık, kültür ve sanat tarihi bakımından son derece önemli olan ve Osmanlı mimarlığının klasik çağını temsil eden Mimar Sinan hakkında iki önemli kaynak vardır. Bu kaynaklar *Tezkiretü'l-Bünyân* ile *Tezkiretü'l-Ebniye* başlıkları ile bilinen iki ayrı yazmadır. Yapılar antolojisi, yapılar güldestesi veya yapılar kitabı anlamına gelen *Tezkiretü'l-Bünyân* ile *Tezkiretü'l-Ebniye*, Mimar Sinan'ın anlatımı üzerine Sâ'î Mustafa Çelebi tarafından nazım ve nesir olarak kaleme alınmıştır.

Tezkiretü'l-Ebniye büyük ustanın inşa ettiği yapıların listelerini içermektedir. Mimar Sinan'ın eserlerini ihtiva eden *Tezkiretü'l-Ebniye*'de, yapıların adları türlerine göre gruplandırılarak verilmiştir. Böylece Sinan'ın yaptığı camiler, mescitler, medreseler, darulkurralar, türbeler, imaretler, darüşşifalar, suyolu kemerleri, köprüler, kervansaraylar, saraylar, mahzenler ve hamamların adları sıralanmıştır.

Tezkiretü'l-Bünyân'da ise Mimar Sinan'ın hatıralarına yer verilmiştir. Yazmayı kaleme alan Sâ'î Mustafa Çelebi'nin nakkaş olarak Sinan'ın yapı kadrosunda çalıştığı anlaşılmaktadır. Herhâlde çalışması sayesinde Sinan'ın güvenini kazanmış ve ona yakınlaşabilmiştir. Şair ve edebiyat meraklısı olan Sâ'î'nin, eserinde övgüyle söz ettiği Sinan'a aynı zamanda büyük bir hayranlık duyduğu anlaşılmaktadır. Bu yüzden Sinan'ın hayatını düzyazı ile anlatırken, yer yer dizelerle onun anlattıklarını destansı bir üslupta hikâye etmektedir. Sinan'ın ağzından anlatılan bu yazmada altı adet eserin yapılış serüveni dile getirilmiştir. Hatıralar çeşnisinde anlatılan Sâ'î'nin *Tezkiretü'l-Bünyân* eseri bu çalışmada *Mimar Sinan'ın Hatıraları* başlığı altında ele alınarak okuyuculara sunulmuştur.

Tezkiretü'l-Bünyân'ın Yazma Nüshaları

Tezkiretü'l-Bünyân adlı yazmanın değişik kütüphanelerde farklı nüshaları bulunmaktadır. Bunların arasında 3 adedi *Tezkiretü'l-Bünyân* başlığı ile tek yazma olarak kaleme alınmıştır. *Tezkiretü'l-Bünyân* nüshaları önem sıralarına göre numaralandırılarak aşağıda tanıtılmıştır.

***Tezkiretü'l-Bünyân*-1.** (TB.1) İstanbul-Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Kitapları nu. 4911'de bulunan bu yazma tarihsizdir. Müellif nüshası olduğu anlaşılan yazmanın 1582-1588 yılları arasında yazıldığı tahmin edilmektedir. Boyutu 208 x 153 mm olan ve 15 yapraktan oluşan yazma, divânî kırması hattı ile yazılmıştır. Ana metni siyah mürekkeple yazılan yazmada başlık ve ara başlıklar ile *mesnevî*, *nazm*, *nesr*, *kıt'a* gibi sözcük ve birtakım deyim ve dinî alıntılarda kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Bu yazma hakkındaki ayrıntılı görüş ve bilgiler, diğer nüshaların tanıtılmasından sonraki bölümde ele alınmıştır.

***Tezkiretü'l-Bünyân*-2. (TB.2)** *Tezkiretü'l-Bünyân*'ın henüz bilinmeyen bu yazma nüshanın varlığı ilk kez buradan duyurulmaktadır. Sözü edilen nüsha Amasya Yazma Eser Kütüphanesi (Amasya Bayezit İl Halk Kütüphanesi) 1548 numarada kayıtlıdır. Yazma *Tezkiretü'l-Bünyân* olduğu hâlde, diğer yazmaların bir kısmında görüldüğü gibi başlığında Tezkiretü'l-Ebniye yazılmıştır. Yazmanın sayfa boyutu 193 x 125 mm, yazı alanı ise 150 x 75 mm'dir. Yazmadaki *Tezkiretü'l-Bünyân* metni (103b-118b) arasında 15 yaprakta verilmiştir. Yazmanın metni ilk sayfada 22, son sayfada 11, diğer sayfaların hepsinde 23 satır olarak yer almıştır. Yazmanın devamındaki 5 yaprakta *Tezkiretü'l-Bünyân* ile ilgisi olmayan değişik notlar vardır. Bu notların çoğu ünlü kişilerin ölüm tarihlerini düşüren mısralar ve beyit örnekleridir.

Bu yazmanın metninde eksik olan bir bölüm vardır: Bilindiği gibi Büyükçekmece Köprüsünün inşaatı devam

ederken, Kanuni Sultan Süleyman'ın sefer hâlinde iken Zigetvar'da vefatı vuku bulunca bu olay ordudan gizlenmiştir. Bunun üzerine Şehzâde Selim (Sultan İkinci Selim)'in Manisa'dan gelip tahta oturacağı zamana kadar olan metin eksiktir. (Bu bölümün tamamı *Tezkiretü'l-Bünyân*, İstanbul-Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Kitapları nu. 4911, s. 14a-15a'da bulunmaktadır.)

Yazılış tarihi belirtilmemekle birlikte, sonundaki notlardan yazmanın 1051 Hicri yılından önce yazıldığı tahmin edilmektedir. Çünkü düşürülen notlarda verilen en geç tarihli mısra H. 1051 (1641-1642) yılını göstermektedir. Hatta bu yazmanın Miladi 1584 ile 1641 yıllarını kapsayan zaman dilimi arasında istinsah edildiği söylenebilir. Bu bakımdan *Tezkiretü'l-Bünyân* nüshaları arasında İstanbul-Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Kitapları nu. 4911'de bulunan yazmadan sonra ikinci önemli ve eski nüsha sayılır.

***Tezkiretü'l-Bünyân*-3. (TB.3)** İstanbul-Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Kitaplığı nu. 1456'da bulunan ve 23 yapraktan oluşan bu yazma nüsha H.1144 (M. 1731-1732) tarihinde istinsah edilmiştir. 228 x 127 mm boyutunda olan yazmanın ilk sayfasında "Mi'mârnâme" başlığı yazılıdır. Bu yaprağa numara verilmemiştir. 1a sayfasının sol üst köşesinde ise "Tezkiretü'l-Bünyân", bunun altında "Sinan bin Abdülmennân" yazılmıştır. Aynı sayfanın ortasında kütüphane damgasının altında *Tezkiretü'l-Bünyân be-hatt-ı ta'lik 21 satır*[1] başlığı yer almaktadır.

Tezkiretü'l-Bünyân yazmaları arasında en düzgün ve en güzel örnek olan bu nüsha, olgun bir ta'lik hattıyla kaleme alınmıştır. Yazılar, sayfaların içinde yaldız çerçeve ile sınırlandırılmıştır. Metnin başladığı ve 18 satırın yer aldı-

---

[1] Bunun anlamı: Ta'lik yazı ile *Tezkiretü'l-Bünyân* 21 satır

(15b)

(15a)

عالمتاب ظلام سحابده لباس ماتم کیوب ماه چارده باشنه طپراق قویوب عالم جمله ماتم ایلدیلر
حفاظ بلند آواز تلاوت قرآن ایدرکن و شیخ کرین حضرت نور الدین زاده افندی
عربه اوکنجه فقرا ایله ملک توحید اشتغالنده مثنوی دلا بی بقادر بو دنیای فانی
همان بر نفسدر دم زندگانی اقر صوکبی باغ عمرک بهاری کچر بیلکی روزگار جوانی
نثر اول صبح پادشاه فلک جناب سلطان سلیم خان کامیاب کلوب اعیان و ارکان ملک
اولدیلر بیت کورنلر دیدیلر اول مه جمالی اولور هر بر فراقک بر وصالی تاریخ
وفات مرحوم جهانده انتقال ایتدکن بویله نقل ایدرلر کیم دیمش سلطان سلیمان خان جوانی
سلیم عدل و داد ایله سکه بزده بو بیت تاریخ بلورسن چونکه قلمادی جهان ملک سلیمانه
نثر جرعالی که بناسنه تمام دقت و اهتمام اولنوب ناتمام ایکن مرحوم و مغفور له
وفات ایلیوب سلطان سلیم خان سعادتلو تخت دولته جلوس ایلدیلر عساکر اسلامک ابوکه
غزای کفار جانب سکتوارت عزیمت ایلدکلرنده جسر مذکورک بناسنده کال صفا ایدوب
اتمامنه اقدام و اهتمام ایلدیلر کلدکلرنده جسر مزبورده سعادتلو عبور میسر اولیوب
اول عصرک شعراسنده هدای اتمامنه تاریخ یی نظیر بو مصراعی دلپذیری دیدیلر
ایلدی کامل سلیمان کوپروسن سلطان سلیم ابتدای بنای جامع شریف سلطان سلیم خان
سعادتلو چونکه تخت دولتده قرار ایلدیلر شهر اورنه یه کمال مرتبه نظری و شفقتلری
اولمغین بر جامع بناسنه اوهما یونادی اولدیکه روزگارده مثال اولمیه بو فقیر
دخی بر رسم جامع عالی ایلدیکه اورنه ایچنده منظور خلق عالم اولمغه لایقدر صورت
مناره سی قبه نک صورت جانبنده واقع اولمشدر و هیبت اوجرش فه لو در و اوجر
یوللو و ایکسنک یولاری باشقه باشقه واقع اولمشدر اول اسکیده بنا اولنان
اوچ شرفه لو بر قلله کبی در غایت قالکدر اما بونک مناره سی هم نازک و هم اوجر
یوللو اولمق غایت مشکل اولدوغی عقلاده معلومدر و خلق جهانده دایما
امکانده جامع دیدکلرینک برسی ایاصوفیه قبه سی کبی بونک قبه دولت اسلامیه ده
بنا اولنمشدر چونکه فی زمانک معمار کجنبادی مسلمانان علیه مزوار در دیرلر
ایدی زعم فاسدلرنجه اولقدر قبه طوز غورمق غایت مشکلدر نظیر ممکن
اولسه ایدرلر ایدی دیدکلری بو حقیرک قلبنده عقب اولوب قالمش ایدی
مزبور جامع بناسنده همت ایدوب بعونه الله الملک الدیان دولت سلطان سلیم

Süleymaniye U... ...nanesi
Kısmı Hacı Mehmet Tof
Yeni 4911
Eski Kayıt

MİMAR SİNAN'IN YAPILARI

[TEZKİRETÜ'L-EBNİYE]

SUPHİ SAATÇİ

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

/ otukennesriyat

YAYIN NU: 2338
KÜLTÜR SERİSİ: 1220

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-957-2 978-625-408-959-6 (Tk)

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: Nâzım Terzioğlu

Hattat: Avni Nakkaş

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Damla Acar

Baskı: Levent Ofset Basım ve Ambalaj Sanayi AŞ
Fatih Cad. Karadal Sok. Nu:13
Merter-İstanbul Güngören/İstanbul
Sertifika Nu: 45163

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İstanbul- 2026

SUPHİ SAATÇİ; Kerkük'te doğdu (1946). İlk ve ortaöğrenimini Kerkük'te tamamladı. İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nin (bugünki Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi) Yüksek Mimarlık Bölümü'nü bitirdi (1974). Bir süre tarihi çevre ve restorasyon alanında serbest çalıştı. "Kerkük Kenti ve Ev Mimarisi" konulu teziyle doktor (1993), daha sonra doçent oldu (1994) ve daha sonra profesörlüğe yükseldi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde rektör yardımcılığı yaptı ve emekli oldu (1 Temmuz 2013). Halen Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Fakültesi'nde öğretim üyesi olan Saatçi, evli ve bir çocuk babasıdır. Mimar Sinan ve Osmanlı mimarisi, şehir ve medeniyet üzerine yoğunlaşan Saatçi, meslekî konulardan başka, Irak Türkmenlerinin kültür tarihi ve folkloru üzerine çalışmalar yaptı. Bu alanda inceleme, bildiri, araştırma ve makaleler yazdı. Kitap hâlinde yayımlanmış eserleri şunlardır: *Kerkük Çocuk Folkloru* (İstanbul, 1984); *Mimar Sinan* (İstanbul, 1987); *Mimar Sinan ve Tezkiretü'l-Bünyân* (Türkçe ve İngilizce, İstanbul, 1989*); Irak Muasır Türk Şairleri Antolojisi*, (Ankara, 1991); *Kerkük'ten Derlenen Olay Türküleri* (İstanbul, 1993; 2 Baskı 2019); *Tarihî Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı* (İstanbul, 1996), *Kerküklü Mehmet Rasih Öztürkmen* (İstanbul, 2001), *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi* (Ankara, 1997), *Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri* (İstanbul, 2003), *Kerkük Evleri* (İstanbul, 2003), *Altunköprü* (İstanbul, 2004), *Hasretin Adı Kerkük* (İstanbul, 2004, 4 Baskı 2022); *Bir Osmanlı Mucizesi Mimar Sinan* (İstanbul, 2005; 5 Baskı 2016), *Kerkük'ün Sönmez Ateşi İzzettin Kerkük Armağanı* (İstanbul, 2006), *The Urban Fabric and Traditional Houses of Kirkuk* (İstanbul, 2007), *Kent Dokusu ve Geleneksel Evleriyle Kerkük* (İstanbul, 2007), *Irak Türkmen Boyları Oymakları ve Yerleşme Bölgeleri* (İstanbul, 2009; 2 Baskı, 2014), *Osmaneli ve Geleneksel Evleri* (İstanbul, 2009) (Ortak Yayın), كركوك وهويتها العمرانية (*Kerkük ve Hüviyetüha'l-Umraniyye*) (İstanbul, 2009; 2 Baskı 2010), القبائل والعشائرالتركمانية في العراق ومناطق سكناهم (*Al-Kabail ve'l-Aşairü'l-Türkmaniye fi'l-Irak ve Manatık Süknahüm*) (İstanbul, 2010*), Kerkük'ün Sesi Abdülvahit Küzecioğlu* (İstanbul, 2012; 2 Baskı, 2013), *Evliya Çelebi Kerkük'te* (İstanbul, 2013), *Sinan The Architect* (*İstanbul*, 2014), المعاري سنان (*El-Mimariy Sinan*) (İstanbul, 2014), *Başımın Tacı Kerkük* (İstanbul, 2014), الكيان التركماني في العراق (*El-Kiyan el-Turkmani fi'l-Irak*) (İstanbul, 2014), *İmparatorluğun Mimari Dehası Sinan Atlası/The Atlas of Sinan Architectural Genius of an Empire* (İstanbul, 2015), *Kırklareli ve Geleneksel Evleri* (İstanbul, 2016) (Ortak Yayın), *Darağacında Sallanan Bayraklar* (İstanbul, 2016), *Sinan'ın Ayak İzlerinde Bir Payitahttan Diğerine Yolculuk* (İstanbul, 2017), *Marmara'nın Mimarı Sinan/*

Sinan The Architect of Marmara (İstanbul, 2020), *Yurt Özlemi, Abdülhekim Mustafa Rejioğlu, Hayatı ve Eserleri* (İstanbul 2021). *Mimar Sinan Gezi Rotaları* (İstanbul, 2022), *İstanbul ve Mimar Sinan* (İstanbul, 2023), *Demir İnşaat* (İstanbul, 2023) (Ortak Yayın).

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ / 9

MİMAR SİNAN'IN YAPILARI
TEZKİRETÜ'L-EBNİYE
GİRİŞ / 11

SONUÇ / 29

KAYNAKLAR / 81

Sadeleştirilmiş *Tezkiretü'l-Ebniye* / 85

Özgün Biçimiyle *Tezkiretü'l-Ebniye* / 109

***Tezkiretü'l-Ebniye* (Tıpkıbasım Nüsha) / 131**

ÖN SÖZ

Türk mimarlık tarihinin en büyük timsali olan Mimar Sinan hakkında yazılmış iki yazma eser bulunmaktadır. Bu iki yazma eserin biri *Tezkiretü'l-Bünyân*, diğeri ise *Tezkiretü'l-Ebniye* adı ile bilinmektedir. Elinizdeki kitap ikinci yazma olan *Tezkiretü'l-Ebniye*'yi tanıtmakta ve içeriğini günümüzün Türkçesine aktarmaktadır.

Kendi dilinden anlatılan bu yazmada Sinan, uzun hayatı (88 yıl) boyunca inşa ettiği yapıların türlerine göre dökümlerini vermiştir. Elde bulunan 12 yazma ve bir adet basılı nüsha ile toplam 13 kaynakta geçen yapı listeleri ele alınmış ve Mimar Sinan'ın toplam yapılarının tam ve eksiksiz kataloğu hazırlanmıştır. Böylece camiler ve mescitler başta olmak üzere Sinan'ın yaptığı medreseler, darülkurralar, türbeler, imaretler, darüşşifalar, su yolları, köprüler, kervansaraylar, saraylar, mahzenler ve hamamların sayıları tespit edilmiştir. Bu açıdan *Tezkiretü'l-Bünyân* adlı bu yazma ***Mimar Sinan'ın Yapıları*** başlığı altında sunulmuştur.

Bu çalışma sayesinde araştırmacılar arasında ortaya çıkan görüş ayrılıkları nispeten azalmakta, Sinan'ın inşa ettiği eserlerin sayıları ve hangileri oldukları üzerinde görüş birliği sağlanmış olmaktadır. Sinan'ın yaptığı eserleri hakkında sağlıklı bir sonuca varılması ve araştırmacılar arasında bu hususta mutabakata varılmış olunması en büyük dileğimizdir.

Suphi Saatçi
İstanbul, Temmuz 2025

MİMAR SİNAN'IN YAPILARI
TEZKİRETÜ'L-EBNİYE

GİRİŞ

Türk mimarlık tarihinin en büyük simgesi olan ve Osmanlı mimarlığının klasik çağını temsil eden Mimar Sinan'ın hayatı ve eserleri hakkında elimizde yeterli ve doyurucu nitelikte kaynaklar bulunmamaktadır. Onun değişik türde çok sayıda eser inşa etmesine karşılık, bu yapıların inşa teknikleri ve tasarım ilkeleri bakımından bilgi veren eserlere sahip değiliz.

Birbirinden nitelikli tasarımlara sahip olan Sinan yapılarının sayıca çok olması, zaman zaman tartışmalara yol açmakta ve bu eserlerin toplam sayısı üzerinde görüş birliğine varılmasını zorlaştırmaktadır. Mimarlık ve sanat tarihçileri arasında bu konuda bir mutabakat olmaması yüzünden, Sinan yapıları üzerinde yapılan tartışmaların daha uzun yıllar devam edeceği anlaşılıyor.

Sinan'ın inşa ettiği eserlerin sayısının anlaşmazlık konusu olması, kimi zaman bazı eserlerinin Sinan öncesi yapılmış olabileceği, hatta bir mimarın ömrü boyunca bu kadar eseri yapabilmesi gibi noktalar üzerinde yoğunlaşmıştır. Sinan'ın inşa ettiği savına karşı çıkanlar Sultan I. Selim adına inşa edilen külliye ile Gebze'de Çoban Mustafa Paşa adına yaptırılan menzil külliyesi örnek gösterilmektedir. İnşa tarihleri bilinen bu yapıların mimarının henüz yeni devşirilen Sinan olarak gösterilmesinin mantık dışı olduğu ifade edilmiştir ki bu doğrudur. Erken tarihli bu yapıları Sinan'a bağlamak mümkün değildir. Ancak daha önce inşa edilen bu yapılar, Mimarbaşı olduktan sonra Sinan tarafından onarım geçirmiş veya bunlara yeni binalar eklenmiş olabileceği için, Sinan'ın eserlerinin dökümünü veren yazma kaynaklarda adları zikredilmiştir.

Sultan I. Selim Külliyesine, oğlu Kanunî Sultan Süleyman tarafından verilen talimat üzerine Mimar Sinan'ın bir sıbyan mektebi eklediği, ayrıca yine Sultan Selim adına Halıcılar'da bir medrese yapıldığı biliniyor. Bu bakımdan Sinan öncesi bazı yapıların Sinan döneminde onarıldığı veya yenilendiği gibi hususların bir kısmına tezkirelerde vurgu yapılmıştır. Hatta yangın sonrası kimi yapıların yenilendiğine veya onarıldığına yer yer işaret edilmiştir. Bütün bunlara rağmen Sinan yapıları her zaman tartışma konusu olmuştur.

Hassa Mimarlar Ocağı

Sinan'ın başında bulunduğu Hassa Mimarlar Ocağı (HMO)'nın işlevi ve bu kurumun çalışma biçimi üzerinde de durmak gerekir. İstanbul'un fethinden sonra kurulduğu tahmin edilen Hassa Mimarları Ocağı, şehreminine bağlı idi. Ancak şehreminliği malzeme tedariki, masraf ve yevmiyelerin ödenmesi gibi idarî işleri görmekte olup teknik işlerin tamamı mimarlar ocağına bırakılmıştı. Ocağın görev alanı ve yetkileri şöyle belirlenmişti:

Saraya ve devlete ait her türlü inşaat ve tamirat için ön keşif yapmak, inşaatı ve tamiratı gerçekleştirmek, masraf defterlerini tutmak, işin bitiminde son keşfi yapıp kabul etmek; vakıflarla ilgili inşaat ve tamiratları gerçekleştirmek; gayrimüslim cemaatlere ait mabetlerin tamir veya genişletilmesinin gerekli olup olmadığına ilişkin keşifler yapmak; İstanbul'daki inşaat ve şehircilik hizmetlerini yerine getirmek; mabetlerin, şehir surlarının, su yolları ile ana yolların kapanmamasını sağlamak; yangın ihtimallerinin azaltılması için özel inşaatları kontrol etmek ve gerektiğinde ruhsata bağlamak; seferlerde askerin geçeceği yolların açılması, onarılması, köprü yapılması gibi ordu hizmetlerini ifa etmek; inşaatlarda çalışan usta ve işçilerin yevmiyelerini, inşaat malzemelerinin evsafını ve fiyatlarını tespit etmek; eyalet mimarlarını kontrol edip gerektiğinde bunlara ehliyet vermek; mahkemelerde bilirkişilik yapmak. Bu işleri görebilmek için mimarbaşının nezaretinde bir fen heyeti oluşturulmuştu. Topkapı Sarayı'nda Yalı Köşkü ile Sepetçiler Kasrı'nda oturan bu heyetin dı-

Tezkiretü'l-Ebniye, İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar, nu: T 6826. İlk sayfa.

TE-2. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Emanet Hazinesi nu. TH 1236 (s. 50a-57a)'da yer alan bu nüsha da *Risale-i Tezkiretü'l-Ebniye* başlığı ile verilmiştir. Tarihsiz olan bu yazma, başka eserlerle birlikte bir ciltte bulunmaktadır. Bu cildin 26a sayfasında müstensihin verdiği 1161 Hicri (1748 Miladi) tarihine bakılırsa, cildin sonlarında yer alan *Tezkiretü'l-Ebniye*'nin bu tarihten sonra istinsah edildiği kendiliğinden anlaşılır. 8 yapraktan oluşan yazmada manzum bölümler çift sütun ve her sayfa 16-20 satır arasındadır. Nesir bölümü ise tek sütun hâlinde, biri hariç (s. 52b 22 satırdır) her sayfada 23 satır yerleştirilmiştir. Manzum bölümlerden sonra verilen yapıların listesi 12 bölüm hâlinde sıralanmıştır. Bu nüshanın metni yayınlanmıştır.[3]

3 Sâî Mustafa Çelebi, 2002, *Yapılar Kitabı Tezkiretü'l-Bünyan ve Tezkiretü'l-Ebniye (Mimar Sinan'ın Anıları)*, tıpkı basım-çeviri yazı-eleştirel

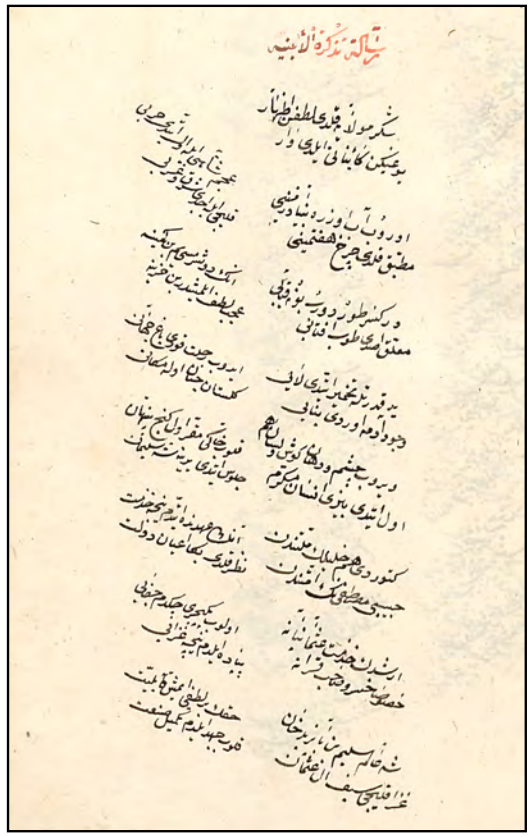

Tezkiretü'l-Ebniye, Topkapı Sarayı
Müzesi Kütüphanesi, EH
nu: TH 1236. İlk sayfa.

TE-3. Süleymaniye Kütüphanesi Es'ad Efendi nu. 2258 (y. 32b-35b) de yer alan bu nüsha, manzum bölümle başlamaktadır. Daha sonra Sinan'ın kısa biyografisi nesir olarak anlatılmıştır. Arkasından Sinan'ın inşa ettiği yapılar 12 bölüm hâlinde anlatılmış, ancak metin içindeki yapı çeşitleri 13 bölümde ele alınmıştır. Her yapı listesinin sonunda toplam eser sayısı rakam ile de verilmiştir. Buna göre camiler (80), mescitler (48), medreseler (46), darülkurralar (7), türbeler (19), imaretler (14), darüşşifalar (3), suyolu kemerleri (6), Köprüler (8), kervansaraylar (19), saraylar (33), mahzenler (6) ve hamamlar (36).

---

basım: Hayati Develi, günümüz diline aktarım: Hayati Develi-Samih Rıfat, Koçbank, İstanbul.

(13a)

13

قیصریه ده حسین بك حمامی
زیرکده خیرالدین پاشا حمامی
طوب خانه ده یعقوب اغا حمامی

صاری کز حمامی
کمرك خانه ده خیرالدین پاشازاده حمامی
تمت الرسالة السنانیه

حمام
جمع سکون
عدد
۳۱

سرای سلطانیده مطبخ عامره — وکیلار و اون قپانی مخزنی

اون اوچنجی باب

بنا اولنان حمام حیات — قزانك اعدادن بیان ایدر

مرحوم سلطان سلیمان خان حمامی — سرای عامره ده اوچ عدد حمام

اوسکدار سراینده اوچ عدد حمام — خاصکی سلطان حمامی

یهودیلر ایچنده خاصکی سلطان حمامی — اوسکدارده والده سلطان حمامی

قره بیکارده سلطان حمامی — حبه علی قپوسنده والده سلطان حمامی

ادرنه قپوسنده مهرو — ماه سلطان حمامی

مرحوم لطفی پاشا حمامی — غلطه ده محمد پاشا حمامی

ادرنه ده مرحوم محمد — پاشا حمامی

یکی باغچه ده قوجه — مصطفی پاشا حمامی

سلوری قپوسنده — ابراهیم پاشا حمامی

صولی مناسترده — قپو اغاسی حمامی

بشکطاشده سنان پاشا حمامی — قندقلوده منلا حلبی حمامی

طوبخانه ده قپودان علی پاشا حمامی — فنار قپوسنده قپودان پاشا حمامی

معجونجی چارسنده مفتی حمامی — حفظه ده محمد پاشا حمامی

یکی قپو خارجنده مرکز — افندی حمامی

ایوب انصاریده حمامی — نشانجی پاشا حمامی

اورته کویده خسرو کتخدا — ازنکمید حمامی

چنالجه حمامی — صبانجه ده رستم پاشا حمامی

قیصریه